Azərbaycan Aqrar Elmi 5 2018 *Аграрная Наука Азербайджана*

UOT: 619:616.17.9

İNƏKLƏRIN METRIT XƏSTƏLİKLƏRİNİN RESPUBLİKADA YAYILMA SƏVİYYƏSİ

Ə.T.MƏMMƏDLİ, Q.M.MURTUZOV, R.D.MƏMMƏDOV
AKTN Baytarlıq Elmi Tədqiqat İnstitutu.

Hazırda respublikada müxtəlif xarakterli xəstəliklərin baş verməsində ekoloji amillərin çox böyük rolu vardır. Heyvanlar daima xarici mühitin təsirlərinə məruz qalırlar. Onlardan heyvanları əhatə edən atmosfer hava mühiti, bitki florası (örtüyü), su, torpaq və eləcədə yemləmə və suvarma texnalogiyasını göstərmək olar. Odur ki, heyvanlardan yüksək keyfiyyətli məhsul və sağlam bala almaq üçün onların bioloji və fizioloji tələbatlarına uyğun olaraq lazımi baytarlıq-sanitariya və gigiyenik şərait yaradılmalıdır.

Respublikada heyvandarlığın intensiv inkişafına mane olan xəstəliklərdən biri metritlərdir. Bu baxımdan inəklərin metrit xəstəliklərinin yayılma arealı məqalədə öz əksini tapmışdır. Xəstəliyin respublikanın ayrı-ayrı coğrafi iqlimlərində yayılma dərəcəsi müəyyən edilmişdir.

***Açar sözlər**: metrit, qısırlıq, inək, ekologiya, diaqnoz.*

Məlum olduğu kimi respublikada heyvandarlığın intensiv inkişafına mane olan səbəblərdən başlıcası qısırlıqdır. Heyvanların qışır qalmalarına həddən artıq səbəb çoxdur. Lakin əsas səbəb inəklərin balalığının iltihabı (metritlər) xəstəliyidir. Balalığın bir çox xəstəlikləri mövcuddur, ancaq bunların içərisində ən çox geniş yayılmış, dominantlıq edən və qısırlığa səbəb olan metritlərdir.Metritlərin özlərinin də bir neçə növü olur. Onlardan ən çox təsadüf olunan endometritlərdir. Endrometrit balalığın səthi və dərin selik qişasının iltihabıdır. Metritlər heyvandarlığa çox böyük iqtisadi ziyan vurur. Metrit xəstəliyi nəticəsində qısır qalmış inək bir il müddətində təsərrüfata 4,5 min manat zərər vurur. Odur ki,metritləri hər tərəfli öyrənmək və ona qarşı səmərəli yeni müalicə-profilaktikanın işlənib hazırlanmasının çox böyük praktik əhəmiyyəti vardır.

Bu baxımdan respublika miqyasında ayrı-ayrı zonalar (Şəki-Zaqatala, Abşeron, Masalı-Lənkəran, Quba-Xaçmaz və s) üzrə yayılmasının öyrənilməsi qarşıya qoyulmuşdur.

Heyvandarlığın müasir inkişaf mərhələsində heyvanları xəstəliklərdən qorunmaq, sağlam bala almaq, məhsuldarlığın kəmiyyət və keyfiyyətini yüksəltmək, baytarlıq-sanitariya və gigiyena qaydalarının tələb və şərtlərinə riayət etmək vacib məsələlərdən biridir. Əgər bu şərtlərə və tələblərə riayət edilmədikdə müxtəlif xarakterli xəstəliklər, o cümlədən metritlər baş verər və ciddi fəsadlar törədər.

İnəklərin metrit xəstəlikləri çox mürəkkəb bir qinekoloji xəstəlik olub, onun hər tərəfli öyrənilməsi və ona qarşı kompleks tədbirlər sisteminin hazırlanması əsas və təxirəsalınmaz məsələlərdən biridir.

Materıal və metodlar

Tədqiqatlar, təcrübələr və müşahidələr Az. BETİnin "yoluxmayan xəstəliklər və baytarlıq-sanitariya" şöbəsində və 5 təbii iqlim zonalarında yerləşən heyvandarlıq aqrokomplekslərində, özəl kəndli fermer təsərrüfatlarda yerinə yetirilmişdir.

Müxtəlif zonlarda yerləşən fermer təsərrüfatlarda qara-mal metritə görə müayinə edilir və xəstə çıxanlar xüsusi uçota alınaraq, onlar üzərində müalicə kursu aparılır.

Metritləri təyin etmək üçün anamnez məlumatlarından ,klinik əlamətlərindən, xarici tənasül orqanından axan axıntıdan, baktoroloji müayinələrdən və heyvanın ümumi fizilologi vəziyyətinin normal olub-olmamasından istifadə edilir.

Heyvanlardan ayrı-ayrı fəsillərdə xarıcı tənasül orqanından axıntı götürülüb, bakteroloji müayinə edilir. Eyni zamanda hryvanların kliniki əlamətləri və digər məlumatlar nəzərə alınır. Müayinələr aparılarkən məlum ədəbiyyat mənbələrindən istifadə olunmuşdur. "Baytarlıq mamalığ qinekologiyası və kənd təsərrüfatı heyvanlarının suni mayalanması" (Ş.Rzayev, M.Seyidov,1975), "Sanitariya mikrobilogiyası" (Ə.Ənağıyev, N.Şirinov,1992), "Kənd təsərrüfatı heyvanlarının xəstəliklərinin mikrobiloji diaqnostikası" (N.Rozanov ,1952)

Yuxarıda göstərilənlərlə bərabər digər tədqiqatlar da məlum metodlara uyğun olaraq həyata keçirilmişdir.

Alınan nətıcələr və onların təhlili

Qarşıya qoyulan məsələnin həlli ilə əlaqədar olaraq, 69 gün respublikanın müxtəlif bölgələrində kəndli-fermer təsərrüfatında tədqiqat və müşahidələr aparılmışdır.

Tədqiqatlar və müşahidələr 4650 baş iri buynuzlu heyvanlar, o cümlədən 1350 ana inək və 840 baş düyələr üzərində aparılmışdır. Əsasən heyvanlarda ümumi baytarlıq müayinələr həyata keçirilmişdir.

Müayinələr nəticəsində 236 baş inəkdə endometrit, 85 baş inəkdə vaginit və 108 baş düyədə çətin doğuş, 48 baş inəkdə və 32 baş düyədə sonun ləngiməsi, 13 baş inəkdə doğum parezi, 46 baş inəkdə gizli və 17 baş inəkdə isə kliniki mastit aşkar edilmişdir. Bunlarla bərabər 95 baş inəyin və 42 baş düyənin qısır olması müəyyən olunmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, müayinələr əsasən Qara-ala, Simmental, Qırmızı-səhra və yerli cins inəklər üzərində həyata keçirilməlidir.

Metritlərin ayrı-ayrı bölgələrdə yayılma arealı (dərəcəsi) aşağıda cədvəl 1-də göstərilir.

Cədvəl 1.

Rayon və təsərrüfatların adları	Müayinə olunan inəklərin sayı	Xəstə inəklərin sayı	Metritlə yoluxma faizi
Abşeron r.			
“Şuşa” kft	74	12	16,2
“Xırdalan” kft	52	6	11,5
“Goradil” kft	30	3	10,0
“Fatmai” kft	28	3	10,7
“Məhəmmədi” kft	45	5	11,1
Quba r.			
“Şahin” kft	43	3	7,0
“Pirvahid”kft	216	17	8,1
“Günəşli” kft	82	9	10,0
Qusar r.			
“Şahdağ” hey-q kopleksi	1850	118	6,1
“Hil” kft	112	21	18,8
Göygöl r.			
“Səmədoğlu” kft	187	42	22,4
“İmaməliyev” kft	108	25	23,1
“Elba” kft	49	7	16,3
Masallı r.			
“Balatəklə” kft	62	5	8,0
“Ərkivan” kft	76	7	9,2
“Binoxosoval” kft	70	7	10,0
Cəlilabad r.			
“Uzun təpə” kft	48	3	6,0
“Göytəpə” kft	72	5	7,0

Cədvəldən göründüyü kimi metritlər müxtəlif respublikanın zonalarında yerləşən kəndli-fermer təsərrüfatlarında müxtəlif dərəcədə kifayət qədər yayılmışdır. Belə ki, bizim monitorinq apardığımız heyvandarlıq təsərrüfatlarında 6,0-23,1 faiz arasında aşkar edilmişdir. Metritlərin növlərinin çox olmasına baxmayaraq, bizim müşahidələrimizə görə inəklər arasında əsasən endometrit aşkar olunmuşdur. Metritlərin digər növlərindən ancaq 7 baş inəkdə miometrit qeydə alınmışdır

Qeyd etmək lazımdır ki, metritləri müəyyən etmək üçün kliniki əlamətlərindən , anamnez məlumatlarından, bakterioloji müayinə üsullarından istifadə edilmişdir. “Xəstəliyin əmələ gəlmə” səbəblərini araşdırarkən, məlum olmuşdur ki, xəstəliyin inəklərdə baş verməsi əsasən doğumdan 3-5-7 və bəzən də 10 gün keçəndən sonra müşahidə edilir. Eyni zamanda doğuş zamanı heyvana düzgün yardım edilmədikdə, sonun ləngiməsi, süni və təbii mayalandırmada baytarlıq-sanitariya qaydalarının pozulması və s. səbəbdən də metritlər baş verir. Bunlarla bərabər brusellyoz, vibirioz, trixomonoz və cinsiyyət orqanlarının digər infeksion xəstəlikləri zamanı da inəklər metrit xəstəliyinə tutulurlar.

Balalıqdan çıxan irinli eksudatın bakterioloji müayinəsi zamanı əsasən monokokklar, diplokokklar, stafilokoklar, streptokokklar, bağırsaq çöpləri və digər polimorf mikroblar müşahidə edilmişdir.

Bir məsələni xüsusi vurğulamaq lazımdır ki, metritlərin baş verməsində heyvanların düzgün saxlanması, balanslaşdırılmış yemlərlə yemləndirilməsi və baytarlıq-sanitariya və gigiyena qaydalarına əməl olunması çox vacib və mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Odur ki, heyvanları xüsusən də boğaz inək və düyələri vitaminlərlə, makro və mikro elementlərlə zəngin olan yemlərlə yemləndirmək lazımdır. Əks təqdirdə heyvanların orqanizminin müqaviməti zəifləyir, onlar bu və ya digər xəstəliklərə həsas olmaqla tez də yoluxurlar. Nəticədə heyvandarlıq təsərrüfatlarına ciddi iqtisadi ziyan dəyir.

Qarşıya qoyulan məsələlərdən biri də qara-mal cinslərinin metrit xəstəliklərinə həssaslığı idi. Bu məqsədlə respublikanın müxtəlif bölgələrində aparılan tədqiqatlar və müşahidələrin nəticələri aşağıda cədvəl 2-də göstərilir.

Cədvəl 2.

Müxtəlif cinslərin metritlərə yoluxma dərəcəsi

Rayonların adları	İribuynuzlu heyvanlarının cinslərinin yoluxma faizi			
	Qara-ala	Simmental	Svis	Yerli cins
Abşeron	8,5	5,2	3,8	1,2
Quba	9,2	4,1	2,7	1,1
Şamaxı	11,3	6,2	3,5	0,8
İsmayıllı	12,1	7,3	2,9	1,0
Axsu	10,4	5,2	3,1	1,2
Masallı	14,2	6,4	2,4	1,1
Göygöl	12,2	3,8	2,6	1,0
Bərdə	9,4	4,1	3,2	1,0
İmişli	7,2	3,9	2,5	0,9
Qusar	15,3	4,2	3,7	1,1

Cədvəlin təhlilindən məlum olur ki, respublikada olan 4 qara-mal cinsi üzərində aparılan tədqiqatlar və müşahidələr göstərir ki, qara-ala cins qara-malın metrit xəstəliklərinə yoluxma fazizi (8,5-15,3%) digər cinslərdən yüksəkdir. Simmental cinsinin yoluxma dərəcəsi 3,8-7,3%, Şvis cinsinin 2,5-3,8 % yerli cinslərin isə metritlərə tutula fazilәri 0,8-1,2 olmuşdur.

Yerli cins inəklərdə yoluxma dərəcəsinin az olması onunla izah olunur ki, onlar az məhsul verir, orqanizm çox sökülüb zəifləmir, ikincisi isə yerli qara-mal uzun müddət respublikada olub, onun iqlim şəraitinə uyğunlaşdığına və adaptasiya olunduğuna görə onlar bu və ya digər xəstəliklərə davamlıdırlar. Lakin cins qara-mal xüsusən də Qara-ala cinsli inəklər birinci növbədə yüksək süd məhsulu verirlər, digər tərəfdən isə zəif konstitusiya quruluşuna malik olub, yerli şəraitə gec uyğunlaşırlar.

Odur ki, metritlərə qarşı kompleks tədbirlər sistemi hazırlayarkən inəklərin cins tərkibləri nəzərə alınmalıdır.

Nəticə

Aparılan tədqiqatlar və müşahidələri təhlil edərkən aşağıdakı nəticələrə gəlmək olar:

1. Respublikanın 5 iqlim (Abşeron, Quba-Xaçmaz, Masallı-Lənkəran, Şəki-Zaqatala və Şirvan) zonalarında metritlərin yayılma dərəcəsi 6,0-23,1 faiz təşkil edir.
2. Heyvanların cins tərkibindən asılı olaraq metritlərə tutulma faizi müxtəlifdir: Qara-ala-8,5-15,3%, Simmental-3,8-7,3%, Şvis-2,5-3,8% və yerli cinslər-0,8-1,2%.
3. Metritlərin əmələ gəlməsinin başlıca səbəbi balalığa daxil olmuş patogen miroblakdir (stafilokokklar, streptokokklar, monokokklar və dinlokokklar və polimorf mikrobları)

ƏDƏBİYYAT

1. Ənnağıyev Ə., Şirinov N., "Sanitariya mikrobiologiyası", Bakı, 1992, 257 səh. 2.Ермаченков Н. «Акушерство и гинекология сельского хозяйственных животных», Ленинград, 1976, 272 стр. 3.Rzayev Ç., Seyidov M. "Baytarlıq mamalığı ginekologiyası və kənd təsərrüfatı heyvanlarının süni mayalandırılması", Bakı, 1975, 212 səh. 4.Бочаров И., Бесхлебнов А., и др. « Акушерство, гинекология и искусственное осеменеые сельслкохозяйственных животных», Ленинград, 1967, 672 стр. 5.Розанов Н. «Микробиологическая диагностика заболеваний сельслкохзяйственных животных», Москва, 1952, 504 стр.

Ареалы распространения метрита коров в республике

А.Т.Мамедли, Г.М.Муртузов, Р.Д.Мамедов

В статье изложены методы диагностики по выявлению метрита коров.

В тоже время были выяснены распространения эндометрита у коров в разных природных климатических зонах Азербайджанской республики.

Помимо этого в статье приведены данные о возможности заражения метрита породности крупного рогатого скота.

Ключевые слова: *метрит, бесплодие, ареал, корова, экология, диагноз*

Areas of distribution of cows metrites in the republic

A.T.Mamedli, Q.M.Murtuzov, R.D.Mammadov

Methods of diagnostics on revealing of metrit of cows are stated in the article.

At the same time, the spread of endometritis in cows were found out in different natural climatic zones of the Republic of Azerbaijan.

In addition, cites data on the possibility of infecting a metritis breeds of cattle were given in the article.

Key words: *metritis, infertility, cattle, area, ecology, diagnosis*